

*ДУЛАТБЕКОВ
Нұрлан Орынбасарұлы,
заң ғылымдарының докторы, профессор,
Қазақстан Республикасы Ұлттық Ғылым
Академиясының корреспондент-мүшесі*

XX ғасырдың алғашқы жартысында бұрынғы Кеңес Одағында етек алған жаппай саяси қуғын-сүргіндер адамзат тарихына билік жүйесінің өз халқына қарсы жасаған қылмыстарының символы ретінде енді. Одақ ойсырағаннан кейін егемендікке қол жеткізген мемлекеттердің, ұлттардың барлығы да қазіргі демократиялық қоғам көзқарасы, танымы тұрғысынан өткенін зерделеп, оның тағылымды тұстарынан сабақ алып, тарих толқындарында жоғалтқанын іздеп, ұтқаны мен ұтылғанын салмақтауда нәубет жылдардың қыр-сырына терең үнілуде.

Қазақстан тарихында НКВД-ның Қарлаг еңбекпен-түзеу лагерьлері жүйесі ерекше орын алады. Қарағанды лагерьлерін құрудың негізінде геосаяси фактор болды. Тау-кен, металлургиялық өндірістер мен ауыл шаруашылығын дамыту бағдарламасын жүзеге асыру елді мекендері сирек, табиғи ресурстарға бай, КСРО-ның орталық аймақтарынан алыс орналасқан Қазақстанның кең даласында тұрғылықты халықты туған топырағынан күштеп ығыстыру, адамдардың өлім-жітімі есебінен орындалды.

КСРО мұрағаттарында сан жылдар бойы «өте құпия» белгісімен сақталған құжаттарды, түгелдей болмаса да, сөйлету – ұлттық рухымызға серпіліс әкелумен бірге тарихи санамызды да оятты. Қызыл империяның зұлматтарын көзімен көргендер өз естеліктерін көпшіліктің назарына ұсына бастады. Десек те, КСРО жазалау жүйесіне қатысты кейбір маңызды мәселелерді зерттеуде қиыншылықтардың әлі де болса орын алып отырғаны белгілі.

Ғылыми айналымға түскен мұрағат материалдары тарихтың жаңа беттерін ашумен бірге, мемлекетіміздегі тарихи және саяси үрдістер дамуының жаңа ұстанымдары мен тұжырымдарын қалыптастырды. Тарихтың қаралы беттерінің мәні мен мағынасын таразылай отырып, саяси шектеулердің қырсығынан бұрмаланған тұстарын қалпына келтіру – кез-келген өркениетті елдің мақсаты мен мұратына жатады.

Әрине, тарихи оқиғаларды бағалауда уақыт биігі өз қолтаңбасын салатыны белгілі. Бүгінгі қоғам да мұны айналып өте алмайды. Осыған орай Кеңес мемлекетінің қызыл террор тұсында жасаған көптеген тарихи шешімдерінің өзін-өзі ақтамағандығы туралы, тіпті тарихи тұлғалар (Шыңғысхан, Гитлер, Сталин т.б.) жайлы ой-пікірлердің қайшылықты, сан алуан болуы орынды. Ғалымдар кеңес дәуірін ғылыми заңдылықтарға сүйене отырып зерттесе,

ДУЛАТБЕКОВ

Нурлан Орынбасарович,

*доктор юридических наук, профессор,
член-корреспондент Национальной Академии Наук Республики Казахстан*

Массовые политические репрессии первой половины XX века вошли в историю человечества как зверства тоталитарного режима против собственного народа. После распада СССР и достижения суверенитета, государства нации обратились к своему прошлому, анализируя последствия кровавого террора, пытаясь извлечь уроки и оценить события с точки зрения современного демократического общества.

В истории Казахстана особое место занимает система исправительно-трудовых лагерей Карлага НКВД. В создании Карагандинских лагерей стоял, главным образом, геополитический фактор. Малая населенность обширной территории, богатые природные ресурсы, удаленность от центральных регионов СССР позволили осуществить грандиозную программу по развитию горно-металлургической промышленности и сельского хозяйства ценой насильной депортации коренного населения и высокой смертности.

Документы, связанные с Карлагом, долгие годы пролежали в архивах под грифом «совершенно секретно». После перестройки в СССР постепенно, очень выборочно, начали приоткрываться архивные фонды. Свидетели страшных событий представили свои воспоминания на суд широкой общественности. Несмотря на открывшиеся возможности, изучение многих вопросов, связанных с карательной системой СССР, затруднено до сих пор.

Вместе с тем, известные документы, став объектом исследований, открыли новые страницы истории и способствовали появлению новых научных принципов и концепций развития исторических и политических процессов в государстве. Анализ сути и значения трагических страниц недавнего прошлого и восстановление искаженной истории является целью любого гражданского общества.

Безусловно, время вносит свои коррективы в оценку исторических событий. И поэтому закономерно разнообразие точек зрения и позиций в отношении оправданности многих исторических решений Советского государства, событий, происходивших во времена красного террора и даже исторических лично-

DULATBEKOV

Nurlan Orynbasarovich

*Docteur en droit, professeur, membre correspondant
de l'Académie Nationale des Sciences de la République
Kazakhstan*

La répression politique massive de la première moitié du XXème siècle est considérée dans l'histoire de l'humanité comme une atrocité du régime totalitaire contre le peuple.

Après la dislocation de l'URSS et la proclamation de l'indépendance, l'État et la nation se sont tournés vers leur passé, analysant les conséquences de la terreur sanglante et essayant d'évaluer et de tirer les enseignements de ce fait passé du point de vue d'une société démocratique moderne.

Le système de camp de travaux forcés du NKVD de Karlag occupe une place particulière dans l'histoire du Kazakhstan. La raison principale de la création des camps de Karaganda était le facteur géopolitique.

La faible population présente sur le territoire, la richesse des ressources naturelles, l'éloignement des régions centrales de l'URSS ont permis de mener à bien un programme titanesque de développement de l'industrie minière et métallurgique et de l'agriculture au prix de la déportation forcée de la population autochtone et d'une forte mortalité.

Des documents relatifs à Karlag ont été conservés pendant de nombreuses années dans les archives sous la rubrique «top secret». En URSS, après la perestroïka, les fonds d'archives ont progressivement commencé à s'ouvrir de façon très sélective. Les témoins d'événements terribles ont présenté leurs souvenirs au grand public. Malgré les opportunités qui se sont présentées, l'étude de nombreuses questions liées au système répressif de l'URSS est difficile à ce jour.

Cependant, des documents connus, faisant l'objet de recherches, ont ouvert de nouvelles pages d'histoire et contribué à l'émergence de nouveaux principes scientifiques et au développement de processus historiques et politiques dans l'État. L'analyse de l'essence et de la valeur des pages tragiques du passé récent et de la récupération d'une histoire déformée est l'objectif de toute société civile. Il est indubitable que le temps produit ses propres ajustements dans l'évaluation des événements historiques.

Dans ce sens, il est tout à fait logique de voir naître différents points de vue et positions quant à la justification de nombreux événements historiques causés par l'Union soviétique suite à la Terreur rouge tout comme l'arrestation de nombreuses personnalités historiques (Genghis Khan, Hitler, Staline et autres).

Si des scientifiques effectuent les études des événements historiques, guidés par des principes scientifiques, les participants à ces événements s'appuient sur leur expérience personnelle. Personne ne peut nier la valeur de l'étude des souvenirs, des mémoires, des œuvres littéraires et artistiques créées par les victimes de la répression politique à cette époque terrible.

Le patrimoine culturel créé à Karlag constitue un reflet des événements sanglants et des jours noirs qui ont frappé de nombreuses nations.

*«Шындыққа жеткен адамға емес, оны
іздеп жүрген адамға сеніңдер»*

Андре Жид

*«Доверяйте тому, кто ищет истину, а не
тому, кто ее уже нашел»*

Андре Жид

*«Croyez ceux qui cherchent la vérité, doutez
de ceux qui la trouvent»*

André Gide

сол оқиғаларды көзімен көргендер өз танымымен, пайым-парасатымен байыптайды.

Саяси нәубеттердің куәгерлері болған жазықсыз жандардың естеліктері, өнер адамдарының сол зұлымдық жайлаған дәуір туғызған туындылары назардан тыс қалмауға тиіс құндылықтар екенін ешкім жоққа шығара алмас. Қарлаг тұтқындарының шығармашылық мұрасы – көптеген халықтардың басынан өткен зобалаңдар мен қаралы күндердің көрінісі.

Қарлаг – Кеңес Одағының құрамында болған барлық халықтардың трагедиялық тағдыры. Әйгілі 58-ші баппен негізсіз айыпталып, «халық жаулары», ЧСИР (Отан сатқындары отбасының мүшесі) атанған адамдарда ата-анасы мен балаларынан, туған-туыстарынан, жастық шағынан, бақытынан, болашағынан айрылған қаншама жазықсыз жандардың тағдыры бар! Қарлаг тарихында сәбилерден бастап, қарапайым адамдар, ел басқарған біртуарлар, небір талантты әскери қызметкерлер мен өнер тарландарының ізі жатыр. Олар Қазақстан мәдениеті мен экономикасы, әдебиеті мен өнері дамуында ерекше орынға ие болды.

Қазақстанға еркінен тыс арнайы қоныс аударылған немістер, корейлер, шешендер, батыс украиндықтардың және т.б. арасында есімдері әйгілі кәсіби суретшілер де болды. Олардың бостандық алғаннан кейінгі тағдырлары әрқалай болды. Қуғын-сүргінге ұшыраған суретшілердің көрмесі Қарағандыда «Ұмытылған есімдер» деген атпен өткен ғасырдың 1990-шы жылдары ғана ұйымдастырылды.

Бірінші кітап «Мемориал» халықаралық тарихи-ағартушылық, құқық қорғау және қайырымдылық қоғамының қолдауымен шықты. Екінші кітап Қарағанды облыстық бейнелеу өнері мұражайының көмегімен шығып отыр.

Шығармашылық ұжымдардың бірлескен жұмысының мақсаты — тоталитарлық жүйедегі жеке адамның, тұтас халықтардың трагедиясы жайлы айта отырып, жастарға тарих сабақтарынан тәлім алып, туған халқының өткеніне құрметпен қарауды ұғындыру. Кеңестер Одағындағы ірі концентрациялық лагерьлардың бірі болған Қарлагта жапа шеккендердің шығармашылық мұрасын қарастыру тек Қарлаг тарихының ғана емес, тұтас НКВД ГУЛАГ жүйесі тарихының да жан-жақты зерттелуіне үлесін қосады. «Қапастағылар қаламынан...», біздің ойымызша, тек тарихшылардың ғана емес, психология, филология, және т.б. сала мамандарының да, тарихқа қызығушылықпен қарайтын оқырмандардың да назарынан тыс қалмайды.

Саяси қуғын-сүргіндердің құрбандарын ұмытпай, қастерлеп есте сақтау – бүгінгі көзі тірілердің барлығына парыз.

стей (Чингисхан, Гитлер, Сталин и др.). Если ученые исследуют исторические события, руководствуясь научными принципами, то участники этих событий берут за основу свой личный опыт.

Никто не может отрицать ценность изучения воспоминаний, мемуаров, произведений литературы и искусства, созданных жертвами политических репрессий в ту суровую эпоху. Творческое наследие, созданное в Карлаге – трагическое отражение кровавых событий и черных дней, выпавших на долю многих народов.

Карлаг – это трагическая судьба всех народов бывшего Советского Союза. За Карлагом стоят судьбы тысяч и тысяч невинных людей, так называемых «врагов народа», ЧСИР, обвиненных по известной 58-й статье, лишенных своих близких и родных, молодости и счастья, настоящего и будущего. Жертвами Карлага стали дети и взрослые, простой люд и государственные руководители, талантливые военные и известные творческие личности. Они сыграли заметную роль в развитии культуры и экономики, литературы и искусства Казахстана.

В числе спецпереселенцев — немцев, корейцев, чеченцев, западных украинцев и др. в Казахстан приехали и профессиональные художники, среди которых были очень известные. По-разному сложились их судьбы после освобождения. Первая выставка репрессированных художников состоялась в Караганде только в 1990-е годы прошлого столетия и называлась «Забытые имена».

Первая книга из этой серии вышла при поддержке международного историко-просветительского, правозащитного и благотворительного общества «Мемориал», нынешнее издание при поддержке Карагандинского музея изобразительных искусств.

Несомненно, обращение к воспоминаниям бывших узников крупнейшего концентрационного лагеря Советского Союза имеет важное значение в изучении истории не только Карлага, но и, в целом, системы ГУЛАГа НКВД. «Творчество в неволе...», на наш взгляд, заинтересует не только историков, но и специалистов в области психологии, филологии и др., а также широкий круг читателей, равнодушных к истории своей страны. Считаю своим долгом открыть современному поколению правду о событиях, происходивших в стране, и внести свой вклад в развитие современной науки Казахстана.

Karlag est le destin tragique de tous les peuples de l'ex-Union soviétique. Derrière le Karlag, se trouve le sort de milliers et de milliers d'innocents, dits «ennemis du peuple». Ces membres de la famille d'un traître à la patrie, qui ont été inculpés aux termes du fameux article 58, se sont retrouvés privés de leurs familles et de leurs proches, de la jeunesse et du bonheur, du présent et de l'avenir.

Les victimes du Karlag étaient des enfants et des adultes, des gens du peuple et des responsables gouvernementaux, des militaires talentueux et des artistes célèbres. Ils ont joué un rôle important dans le développement de la culture et de l'économie, de la littérature et de l'art du Kazakhstan.

Parmi les déportés spéciaux, il y avait des Allemands, des Coréens, des Tchétchènes, des Ukrainiens occidentaux et d'autres. Parmi eux, de très célèbres artistes professionnels se sont retrouvés au Kazakhstan. Après la libération, leur destin a pris forme de différentes manières. La première exposition d'artistes frappés par la répression a eu lieu à Karaganda dans les années 1990 et s'intitulait «Noms oubliés».

Le premier livre de cette série, publié avec le soutien de la Société «Mémorial internationale» historico-éducatif des droits de l'homme et de la charité. L'édition actuelle, quant à elle, est publiée avec le soutien du Musée des Beaux-Arts de Karaganda.

Sans aucun doute, le recours à la mémoire des anciens prisonniers du plus grand camp de concentration de l'Union Soviétique est important dans l'étude de l'histoire, non seulement de Karlag, mais aussi, plus généralement, du système de goulag du NKVD.

À notre avis Créativité en captivité intéresse non seulement les historiens, mais également les psychologues, philologues ainsi qu'un large éventail de lecteurs intéressés par l'histoire de leur pays. Nous estimons qu'il est de notre devoir d'ouvrir à la génération présente la vérité sur les événements qui se sont déroulés dans le pays et de contribuer au développement de la science moderne au Kazakhstan.

Dans les camps, les prisonniers condamnés pour agitation contre-révolutionnaire en vertu de l'article 58 étaient principalement incarcérés comme «ennemis du peuple», «membres de la famille des traîtres à la Patrie», «éléments socialement dangereux ou coupables d'agitation antisoviétique». Les accusés ont été condamnés à 8, 10, 25 ans de prison par décision du conseil spécial du NKVD.

Pour la moindre erreur «politique», les officiers «vigilants» du NKVD ont envoyé des innocents en prison. Des familles entières de l'intelligentsia kazakhe sont passées par cette voie sanglante. Des femmes, des enfants de personnalités telles que T. Ryskulov, S. Seifullin, M. Dulatov, S. Asphandyarov, S. Kozhanov, B. Maylin, I. Zhansugurov, A. Yermekov et T. Zhurgenov, sont à la fois devenus des «ennemis du peuple» et ont gémi dans les fers des prisons de pierre froides.

En 1930, de nombreux représentants de différentes nationalités expulsées ou «spécialement transférées» vers le Kazakhstan ont été transférés sous la juridiction du goulag.